

Investigating the Impact of Oil Rents on Foreign Direct Investment in Iran (Vector error correction model approach)

**Vahid Nikpey
Pesyan***

PhD Student in Economics, Department of Economics,
Faculty of Economics and Management, Urmia
University, Urmia, Iran

**Samad Hekmati
Farid**

Associate Professor, Department of Economics, Faculty
of Economics and Management, Urmia University,
Urmia, Iran

**Yousef
Mohammadzadeh**

Assistant Professor, Department of Economics, Faculty
of Economics and Management, Urmia University,
Urmia, Iran

**Fatemeh KHeiyl
Kordi**

PhD student in International Economics, Department of
Economics and Management, Semnan University,
Semnan, Iran

Accepted: 21.06.2022

Aim and Introduction:

Theoretically, all economists consider capital as the driving force of economic growth and development of societies. All models of economic development have been established on this basis. In societies that do not have enough capital for internal development, resorting to foreign capital is necessary to improve macroeconomic variables and increase economic growth. The noteworthy point is that domestic investment and attracting foreign capital is one of the ways to solve the lack of capital in developing countries and get rid of poverty. These countries use limited and usually old technology due to special conditions. This leads to a decrease in the efficiency of companies. Apparently, the issue of attracting foreign capital for oil producing and exporting countries is different from other countries. Oil, as the main source of energy, has a special place in the world economy. This exhaustible resource has two different economic functions. On the one

Received: 26.04.2022

* Corresponding Author:

v.nikpey@urmia.ac.ir

How to Cite: Nikpey Pesyan, V. & Hekmati Farid, S. Mohammad Zadeh, Y. Kheiyl Kordi, F. (2023). Investigating the Impact of Oil Rents on Foreign Direct Investment in Iran (Vector error correction model approach). *Scientific Quarterly of Economic Policies and Research*, 2 (1): 1-35

eISSN: 2821-174X

hand, it provides fuel for domestic consumption. On the other hand, oil export generates exchange income for a country and strongly affects economic activities. The increase in exchange income resulting from oil exports, followed by the increase in oil prices and high oil revenues, increases the government's facilities for importing capital goods and raw materials needed by industries and other production sectors. It gives more facilities to other economic sectors. Therefore, investment in different sectors increases.

Methodology:

The model used in this research is a vector error correction model. It should be noted that in each of the equations, the sign of the obtained error correction coefficients is somehow related to the sign of the coefficient of the dependent variable of this equation in the covariance vector. In such a way that if the desired coefficient is positive in the equilibrium relationship obtained, the sign of the adjustment speed is expected to be negative and vice versa. To estimate the coefficients of the vector error correction model, it is enough to estimate each of the model equations by the ordinary least squares method, because since the set of variables with explanatory intervals is the same in all the model equations, the ordinary least squares estimators will be efficient. At the same time, considering that all the variables of the model are I (1), conducting hypothesis tests using F and t tests has the required validity.

Results:

First, in order to check the reliability of the research variables, the generalized Dickey-Fuller test of stationarity of the research variables was confirmed, and in the next step, due to the fact that the sample size was less than 100, the Schwartz-Bayesian criterion was used to determine the optimal interval, then to check the relationship between Accumulation between model variables was done using Johansen's test. The results of the research showed that oil rent has negative and destructive effects on the inflow of foreign direct investment in Iran, and this result is consistent with the results of other studies such as Kakia et al. (2019) and Khayat (2017). With regard to other research results, the variables of trade openness, institutional quality index and gross fixed capital formation have a positive and significant effect on

the inflow of foreign direct investment in Iran, which results are consistent with the studies of Kakia et al. (2019), Khayat (2017), Issa and Algaman (2020), Mohammad Imdad al-Haq (2021) and Kianpour and Piri (2018). Among these research variables, oil rent has the most negative impact on the inflow of FDI, and also the variables of trade openness, gross fixed capital formation and institutional quality index respectively have the greatest impact on the inflow of foreign direct investment in the aforementioned country. On the other hand, considering the low level of FDI absorption in Iran, it has caused the country to lag behind in terms of economic growth and development, and has caused the aforementioned country to sink into the mire of poverty and intensify unemployment with a high volume.

Conclusion:

In order to deal with the rent of oil resources, it is suggested to refrain from over-reliance on oil revenues that lead to oil rent and to use the proceeds from oil exports during positive oil shocks in the productive sectors, especially the industrial sector and Sub-sectors related to it should overflow in order to increase the level of quality and volume of domestic products with high added value to expand and improve the infrastructure in different sectors to increase the inflow of foreign direct investment. Increasing cooperation and peaceful relations with the outside world in various economic fields, especially improving political relations with the aim of reducing numerous economic and political sanctions, increasing confidence in foreign investors and the overflow of investment inflows. Foreign direct investment is aimed at increasing the gross domestic product with superior technology, increasing employment and increasing the economic growth and development of the country.

Keywords: Oil rents, FDI, VECM**JEL Classification:** O13, F21, C22

تأثیر رانت نفتی بر سرمایه‌گذاری مستقیم خارجی در ایران (رویکرد الگوی تصحیح خطای برداری)

دانشجوی دکتری توسعه اقتصادی، گروه علوم اقتصادی، دانشکده اقتصاد و مدیریت،

دانشگاه ارومیه، ارومیه، ایران

دانشیار علوم اقتصادی، گروه علوم اقتصادی، دانشکده اقتصاد و مدیریت، دانشگاه

ارومیه، ارومیه، ایران

استادیار علوم اقتصادی، گروه علوم اقتصادی، دانشکده اقتصاد و مدیریت، دانشگاه

ارومیه، ارومیه، ایران

دانشجوی دکتری اقتصاد بین‌الملل، گروه علوم اقتصادی، دانشکده اقتصاد، مدیریت و

علوم اداری، دانشگاه سمنان، سمنان، ایران

وحید نیک پی

پسیان *

صمد حکمتی فرید

یوسف محمد زاده

فاطمه خیل کردی

چکیده

موضوع جذب سرمایه‌گذاری خارجی برای کشورهای صادرکننده نفت با سایر کشورها متفاوت است. کشورهای وابسته به درآمدهای نفتی، اغلب از سیستم حاکمیتی رانتی با اتکا به عواید منابع نفتی مدیریت شده و موجب بروز نااطمینانی و بی‌ثباتی در سیاست‌گذاری‌های کلان اقتصادی می‌شود. لذا، اغلب این کشورها از حاکمیت نهادی مشکوک و از عملکرد ضعیف متغیرهای کلان اقتصادی برخوردار بوده که مانع ورود سرمایه‌گذاران خارجی می‌شود. از این‌رو، هدف این پژوهش بررسی تأثیر رانت نفتی بر جریان ورودی سرمایه‌گذاری مستقیم خارجی در ایران طی بازه زمانی ۲۰۱۸-۱۹۸۵ با استفاده از الگوی تصحیح خطای برداری (VECM) است. نتایج مطالعه نشان می‌دهد که متغیر رانت نفتی اثری منفی بر جریان ورودی سرمایه‌گذاری مستقیم خارجی دارد، در حالی که متغیرهای شاخص کیفیت نهادی، تشکیل سرمایه ثابت ناخالص و باز بودن تجاری اثری مثبت در جذب FDI دارند. بر اساس نتایج تحقیق جهت جذب هرچه بیشتر سرمایه‌گذاران مستقیم خارجی، محدود و کوچک نمودن اندازه‌ی دولت‌های رانتی و کاهش شدید وابستگی بودجه به درآمدهای نفتی پیشنهاد می‌گردد، درآمدهای حاصل از منابع نفتی به صندوق ذخیره ارزی با نیل بهبود زیرساخت‌های مرتبط در تمامی بخش‌های اقتصادی سرریز گردد و همچنین افزایش مشوق‌ها و معافیت‌های مالیاتی علی‌الخصوص در بخش صنعت توصیه می‌شود

کلیدواژه‌ها: رانت نفتی، سرمایه‌گذاری مستقیم خارجی، الگوی تصحیح خطای برداری

طبقه‌بندی JEL: O13, F21, C22

مقدمه

از لحاظ تئوری، همه اقتصاددانان سرمایه را به‌عنوان نیروی محرکه رشد و توسعه اقتصادی جوامع می‌دانند. تمامی الگوهای توسعه اقتصادی نیز بر همین اساس استقرار یافته‌اند. در جوامعی که سرمایه کافی برای توسعه داخلی ندارند، توسل به سرمایه‌های خارجی جهت بهبود متغیرهای کلان اقتصادی و بالا رفتن رشد اقتصادی ضروری است. نکته قابل توجه این است که سرمایه‌گذاری داخلی و جذب سرمایه‌های خارجی از جمله راهکارهای رفع کمبود سرمایه در کشورهای در حال توسعه و رهایی از فقر است. این کشورها به دلیل شرایط خاص از تکنولوژی محدود و معمولاً قدیمی استفاده می‌کنند. این امر منجر به کاهش کارایی شرکت‌ها می‌شود. ظاهراً موضوع جذب سرمایه‌های خارجی برای کشورهای تولیدکننده و صادرکننده نفت با کشورهای دیگر متفاوت است. نفت به‌عنوان ماده اصلی انرژی از جایگاه ویژه‌ای در اقتصاد جهانی برخوردار است. این منبع تمام شدنی دو کارکرد اقتصادی مختلف دارد. از یک طرف سوخت مورد نیاز مصرف داخلی را تامین می‌کند. از سوی دیگر، صادرات نفت باعث درآمد مبادله‌ای برای یک کشور می‌شود و فعالیت‌های اقتصادی را به شدت تحت تأثیر قرار می‌دهد. افزایش درآمد مبادله‌ای ناشی از صادرات نفت و به دنبال آن افزایش قیمت نفت و درآمدهای بالای نفتی، تسهیلات دولت را برای واردات کالاهای سرمایه‌ای و مواد اولیه مورد نیاز صنایع و سایر بخش‌های تولیدی افزایش می‌دهد. به سایر بخش‌های اقتصادی تسهیلات بیشتری می‌دهد. از این‌رو، سرمایه‌گذاری در بخش‌های مختلف افزایش می‌یابد. بر اساس مطالعات قبلی در رابطه با تأثیر متغیرهای مختلف بر سرمایه‌گذاری، متغیر درآمد نفت به‌عنوان یکی از متغیرهای اصلی تبیین‌کننده سرمایه‌گذاری در کشورهای صادرکننده نفت در نظر گرفته می‌شود. از دیدگاه نظری نیز قابل قبول است. به این دلیل که سرمایه‌گذاری تابعی از نرخ بازده و درآمد در بحث‌های اقتصاد کلان است. از آنجایی که درآمد نفت به‌طور قابل توجهی بر درآمد ملی یا تولید تأثیر می‌گذارد، می‌توان از آن به‌عنوان جایگزینی برای درآمد استفاده کرد. از این‌رو، درآمدهای نفتی از یک سو منابع مالی مورد نیاز برای سرمایه‌گذاری را فراهم می‌کند و از سوی دیگر با افزایش تقاضا در سراسر اقتصاد، سرمایه‌گذاری را جذاب‌تر می‌کند (Yazdaniyan, 2014).

بحث بین سرمایه‌گذاری مستقیم خارجی و منابع طبیعی مانند فراوانی نفت خام پیچیده است. این به دلیل این است که اقتصادهای سرشار از منابع طبیعی ماهیتی رانت جویانه دارند و دارای یک محیط اقتصادی است که مانع ورود سرمایه‌گذاری مستقیم خارجی می‌شود. این اقتصادها کیفیت نهادی مشکوکی دارند که مانع از ورود سرمایه‌گذاری مستقیم خارجی می‌شود. بنابراین نیاز مبرم به منابع برای تامین مالی رشد ندارند. چون که، اولاً ممکن است نگران باشند که سرمایه‌گذاری مستقیم خارجی، سرمایه‌گذاری‌های داخلی را افزایش دهد. دوماً، سرمایه‌گذاری مستقیم خارجی ممکن است به عنوان یک تهدید برای حاکمیت احساس شود. این مساله برای اقتصادهای دارای منابع طبیعی محدود و همچنین در جاهایی که تنوع کم است تشدید می‌شود (Imdadul Haque, 2021). برای کشورهای صادرکننده نفت درآمدهای حاصل از فروش نفت، منبع بسیار مهمی از درآمدهای مالی و ارزی دولت‌ها را تشکیل می‌دهد. (Hamilton (2009) و Ramey & Vine (2011) معتقدند که در این کشورها افزایش قیمت نفت، به کندی بر اقتصاد کشورهای صادرکننده نفت اثر گذار است. وابستگی این درآمدها به قیمت نفت در بازار جهانی و به عبارتی برونزا بودن آن را می‌توان دلیلی بر بروز ناطمینانی و بی‌ثباتی در سیاست‌گذاری‌های اقتصادی دانست؛ بنابراین می‌توان گفت هرگونه نوسان و بی‌ثباتی در بازار جهانی نفت به بروز عدم تعادل و حتی بحران منجر می‌شود. لذا قیمت نفت و درآمدهای حاصل از آن می‌تواند اثر منفی بر فعالیت‌های اقتصادی داشته باشد و سبب ایجاد رانت نفتی گردد (Pashpa, 2015). تغییرات قابل ملاحظه در قیمت نفت و محدودیت‌های موجود جهت سرمایه‌گذاری مستقیم خارجی در ایران بر فعالیت‌های اقتصادی آن‌ها به شدت مؤثر بوده و لذا هرگونه شوک ناشی از این موارد، منجر به نابسامانی‌ها در اقتصاد این کشور خواهد شد (Zeynabvand, 2016). از طرفی وجود منابع عظیم نفتی و حتی گازی انگیزه کافی جهت جذب هرچه بیشتر سرمایه‌گذاری مستقیم خارجی در این کشور لزوم توجه و مطالعه شوک‌های ناشی از تغییرات قیمت نفت و سرمایه‌گذاری‌ها را نشان می‌دهد. لذا، از یک طرف با توجه به درآمدهای بالای نفتی برای کشور ایران و از طرفی با توجه به نرخ پایین جریان ورودی سرمایه‌گذاری مستقیم خارجی و حتی منفی، جهت مقابله با نوسانات شوک‌های قیمتی نفتی و رانت نفتی برای کشور فوق

و سرریز درآمدهای نفتی با نیل به بهبود زیرساخت‌ها، توسعه اقتصادی هر چه بهتر متغیرهای کلان اقتصادی، جذب جریان ورودی سرمایه‌گذاری مستقیم خارجی، رهایی از وابستگی به درآمدهایی نفتی، ضروری است دلایل عملکرد ضعیف جذب FDI مبتنی بر وفور درآمدهای نفتی با استفاده از الگوی تصحیح خطای برداری مورد بررسی قرار بگیرد.

از این رو، هدف پژوهش حاضر این است که رانت نفتی چه تاثیری بر جریان ورودی سرمایه‌گذاری مستقیم خارجی در ایران دارد؟ به‌منظور پاسخ به سوالات مذکور در بخش بعدی مبانی نظری و پیشینه پژوهش بررسی می‌شود. در ادامه با بیان روش شناسی پژوهش، داده‌های تصحیح خطای برداری و الگوی پژوهش بیان می‌گردد. در قسمت پنجم نتایج تجربی مدل ارائه و در نهایت در بخش ششم به جمع بندی و ارائه پیشنهادات خواهیم پرداخت.

ادبیات موضوع

سرمایه‌گذاری مستقیم خارجی یک حالت سود پایدار در سرمایه‌گذاری در یک کشور دیگر است. آن‌ها منابع مهمی از سرمایه برای اقتصادهای میزبان هستند. این سرمایه‌گذاری از جریان سرمایه ساده متفاوت بوده و کمتر مستعد بحران است، چون یک ارتباط بلندمدت وجود دارد، انتقال فن آوری، کنترل مدیریت و اشتراک ریسک وجود دارد. سرمایه‌گذاری مستقیم خارجی به عنوان تعیین کننده رشد اقتصادی شناخته می‌شود. سرمایه‌گذاری مستقیم خارجی منجر به افزایش تولید، افزایش اشتغال، رشد درآمد سرانه و به بهبود تکنولوژی کمک می‌کند. تاثیرات مثبت را می‌توان به صورت تشکیل سرمایه انسانی، سرریزهای تکنولوژیکی، یکپارچه سازی تجارت بین المللی، توسعه اقتصادی و محیط کسب و کار رقابتی خلاصه کرد. هزینه‌های مرتبط نیز مانند تضعیف نمودن تعادل پرداخت‌ها با بازگشت سود، اثرات منفی زیست محیطی و از دست دادن حق حاکمیت وجود دارد (Organisation for Economic Co-operation and Development, 2020).

رانت نفتی از لحاظ اقتصادی اختلاف بین قیمت‌های نفت بازار و همچنین اختلاف بین هزینه‌های تولید نفت تعریف شده است. با پیدایش نفت و استخراج آن در حجم انبوه رانت نفتی بر رانت ارضی اولویت یافت. رانت نفتی (بهره مالکانه ناشی از درآمدهای نفتی) در راس درآمدهای دولت قرار

گرفت که دولت به هر نحوی که اراده کرده این رانت را به هر بخش و یا قشری از جامعه و یا هر یک از بخش‌های اقتصادی دولتی و یا غیر دولتی توزیع کرده است. سایر منابع رانت‌هایی که در جامعه وجود دارد را تحت تاثیر قرار داده است (Moumeni, 2012).

جریان ورودی سرمایه‌گذاری مستقیم خارجی نقش مهمی در اضافه نمودن عرضه‌های برای سرمایه‌گذاری داخلی و متعاقباً توسعه تشکیل سرمایه در کشور هدف قلمداد می‌گردد. FDI می‌تواند سرمایه‌گذاری بومی را از طریق افزایش سرمایه‌گذاری داخلی و با پیوستگی در زنجیره تولید، موقعی کمپانی‌های خارجی نهاده‌های احداث شده به صورت بومی را خریداری می‌نمایند یا موقعی که موسسات بیگانه نهاده‌های واسطه‌ای را برای بنگاه‌های بومی تهیه و تأمین می‌نمایند ترغیب نماید. به علاوه، سرمایه‌گذاری مستقیم خارجی ورودی می‌تواند گنجایش صادرات کشور هدف را بالا برده و در نهایت کشور در حال توسعه (بومی) درآمدهای ارزی بیشتری را کسب نماید. با جذب FDI فرصت‌های شغلی مناسب افزایش یافته و منجر به انتقال تکنولوژی به کشورهای محلی و در نهایت منجر به رشد و توسعه اقتصادی در کشورهای بومی می‌گردد. بنابراین تجارت دوطرفه و جریان‌های ورودی FDI به عنوان عواملی تاثیرگذار در جریان رشد اقتصادی شناخته شده‌اند (Azarbaijani, 2009).

تغییرات قیمت نفت و درآمدهای حاصل از آن بر جریان ورودی سرمایه‌گذاری مستقیم خارجی یک مساله حیاتی برای کشورهای صادرکننده نفت محسوب می‌شود. هرگونه تغییر در تقاضا و عرضه، قیمت نفت خام را افزایش یا کاهش داده و بر متغیرهای کلان اقتصادی تاثیر خواهد گذاشت. از زمان شوک نفتی در دهه ۱۹۷۰، بسیاری از محققان تلاش می‌کنند تا رابطه بین قیمت نفت و رشد اقتصادی را بررسی کنند. در سال ۲۰۱۵، میانگین عملکرد اقتصادی اقتصادهای صادرکننده نفت کاهش یافت، زیرا آن‌ها به طور قابل توجهی تحت تأثیر کاهش قیمت نفت خام قرار گرفتند. سهم این کشورها در رشد جهانی ضعیف می‌شود، به ویژه کشورهایی که بیشتر آشفته هستند. به طور کلی، عملکرد اقتصادی برآورد شده برای بیش از ۵۰ درصد کشورهای در حال توسعه همچنان رو به کاهش بود (Umar & Lee, 2020). تغییر در قیمت نفت و درآمدهای حاصل از آن، بر متغیرهای

کلان اقتصاد در یک اقتصاد تأثیر می‌گذارد. مکانیزم انتقال افزایش رانت نفتی که بر اقتصاد واقعی تأثیر می‌گذارد هم تقاضا و هم کانال‌های عرضه را شامل می‌شود. اثرات جانبی تأمین مربوط به هزینه کشورهای صادرکننده است. به عنوان مثال، افزایش قیمت نفت هزینه‌های تولید را افزایش می‌دهد زیرا نفت خام به عنوان یک نهاده واسطه کلیدی در فرآیندهای تولید استفاده می‌شود. این موضوع از همه مهم‌تر در مورد کالاهای ساخته شده با محصولات نفتی صادق است. افزایش قیمت نفت نیز هزینه‌های توزیع محصولات شرکت‌ها از طریق افزایش هزینه حمل و نقل را افزایش می‌دهد. علاوه بر این، قیمت نفت نیز به‌طور غیرمستقیم بر هزینه‌های تولید تأثیر می‌گذارد. افزایش هزینه‌های تولید می‌تواند منجر به کاهش بازده، کاهش اعتماد سرمایه‌گذاران خارجی و در نهایت موجب کاهش جریان سرمایه‌گذاری مستقیم خارجی می‌شود. اثر جانبی تقاضا ناشی از مصرف و سرمایه‌گذاری است. کاهش در قیمت نفت به‌طور مستقیم بر مصرف و هزینه مصرف خانوار نیز تأثیر می‌گذارد. از آنجا که کشش قیمت تقاضا برای نفت به‌طور کلی پایین است، قیمت بالای نفت ممکن است خانوار را مجبور کند تا هزینه‌های خود را بر روی محصولات و خدمات دیگر کاهش دهند که منجر به کاهش تقاضا برای آن کالاها و خدمات می‌شود. در این رابطه، (Sill (2007) پیشنهاد می‌کند که قیمت‌های بالاتر نفت می‌تواند تقاضا برای کالاهای دیگر را کاهش دهد زیرا باعث کاهش ثروت و در عین حال موجب عدم اطمینان در مورد آینده می‌شود. (Fernald & Trehan (2005) استدلال می‌کنند که قیمت‌های بالاتر نفت مانند افزایش مالیات بر مصرف‌کنندگان است، زیرا پرداخت اضافی که مصرف‌کنندگان به تولیدکنندگان نفت می‌کنند دیگر نمی‌تواند برای انواع دیگر کالاهای مصرفی خرج شود. (Bernanke (1983 اشاره می‌کند که قیمت‌های بالاتر نفت اثر نامطلوبی بر عملکرد اقتصادی خرید کالاهای مصرفی و سرمایه‌گذاری در کوتاه‌مدت خواهد داشت (Basnet & Kamal, 2015). همان‌طور که اشاره شد، نفت به‌طور گسترده به عنوان نهاده برای تولید و همچنین برای توزیع کالاها و خدمات مورد استفاده قرار می‌گیرد. بنابراین افزایش قیمت نفت می‌تواند تولید و نیز هزینه توزیع کالا و خدمات را افزایش دهد و در نهایت به سطح قیمت در اقتصاد وارد شده و منجر به افزایش نرخ تورم می‌شود. افزایش قیمت نفت نه تنها بر تولید و قیمت‌ها در یک

اقتصاد تاثیر می‌گذارد، بلکه بر نرخ مبادله ارز یک کشور تاثیر می‌گذارد لذا، افزایش درآمدهای نفتی بر بدنه اقتصاد صدمه وارد کرده و سبب گریز FDI خواهد شد (Cebula & Michael, 2000; Issa; Cebula, 2000; Amano & Norde, 1998; Hamilton, 1996; Frewer, 1980; et al, 2008). شوک‌های قیمتی نفت به دلیل تاثیر قابل ملاحظه آن بر متغیرهای کلان اقتصادی توجه بسیاری از اقتصاددانان را به خود جلب کرده، شوک‌های قیمت نفت منجر به کاهش برگشت ناپذیر سرمایه، کاهش نقش شوک‌های تکنولوژی در مدل‌های ادوار تجاری و تغییر نرخ طبیعی بیکاری شده است. به لحاظ نظری دلایل زیادی وجود دارد که بر اساس آن شوک‌های نفتی متغیرهای کلان اقتصادی را تحت تاثیر قرار می‌دهند. به‌طور مثال شوک قیمت نفت به دلیل باز توزیع درآمد میان کشورهای صادرکننده و واردکننده نفت منجر به تغییر تقاضای کل می‌شود به علاوه افزایش قیمت نفت احتمالاً عرضه کل را کاهش خواهد داد، زیرا با افزایش قیمت انرژی بنگاه‌ها نفت کمتری خریداری می‌کنند، به طوری که بهره‌وری نیروی کار و سرمایه و به دنبال آن تولید بالقوه کاهش می‌یابد. افزایش بهای نفت اغلب باعث تورم و پایین آمدن میزان سرمایه‌گذاری در کشورهای صنعتی شده است به طوری که درآمدهای مالیاتی آن‌ها کاهش و کسری بودجه آن‌ها افزایش می‌یابد. در این کشورها به منظور جلوگیری از کاهش واقعی دستمزدها، دستمزدهای اسمی تحت فشار اتحادیه‌ها و سیاست‌گذاران افزایش می‌یابد. این موضوع به همراه کاهش تقاضا میزان بیکاری را در این گروه کشورها دست کم در کوتاه‌مدت افزایش می‌دهد از این‌رو، سرمایه‌گذاران خارجی با مشاهده چنین شرایطی در کشورهای صادرکننده نفت که اغلب به دلیل درآمدهای حاصل از منابع نفتی و رانت نفتی بوده، منجر به افزایش نرخ تورم، افزایش نرخ ارز، افزایش نرخ دستمزد، افزایش نرخ‌های مالیاتی، کاهش کیفیت محصولات تولیدی و بهره‌وری پایین نیروی کار می‌گردد، سبب ایجاد محیط بد از منظر اقتصادی برای سرریز جریان ورودی سرمایه‌گذاری مستقیم خارجی شده و در نتیجه باعث کاهش سرمایه‌گذاری مستقیم خارجی در این کشورها خواهد شد (Ashraf & et al, 2022).

اغلب کشورهایی از جمله ایران که صادرکننده نفت هستند وابستگی اقتصادی به درآمد نفت، موجب شده از لحاظ فناوری و تکنولوژی همچنان در ردیف کشورهای در حال توسعه و از نظر رشد اقتصادی و جذب سرمایه‌گذاری مستقیم خارجی از کشورهای همانند و هم سطح خود چندین سال فاصله بگیرند. کاهش قیمت نفت، درآمدهای دولت را به شدت پایین می‌آورد. این امر ضمن این که کشور را با کسری بودجه مواجه می‌سازد، از طرفی سبب کاهش هزینه‌های عمرانی شده، که کندی روند اجرای طرح‌های عمرانی و زیربنایی را به دنبال دارد و اولین اثر آن نیز ظهور انبوهی از طرح‌های نیمه تمام در بخش عمرانی خواهد بود، که منجر به رکود عمیق و بیکاری خواهد شد. از طرفی، با کاهش درآمدها و استقراض دولت از سیستم بانکی، رشد نقدینگی و افزایش سطح عمومی قیمت‌ها اتفاق می‌افتد (Mahinizadeh, 2019). در مقابل، افزایش قیمت نفت درآمدهای نفتی را افزایش داده و عموماً بودجه دولت به صورت انبساطی تنظیم می‌شود که این امر منجر به بروز پدیده بیماری هلندی در اقتصاد می‌شود. لذا، نوسانات (افزایش یا کاهش) قیمت نفت به صورت مستقیم و غیرمستقیم بر وضعیت کلی اقتصاد اثرگذار و همواره موجب وارد شدن شوک‌های منفی به عملکرد متغیرهای کلان اقتصادی و بالا رفتن آسیب‌پذیری ساختاری اقتصاد می‌شود (Zandi & GHalvandi, 2021). بنابراین، سرمایه‌گذاران خارجی اکثراً در تکاپو هستند تا از تمامی مخاطراتی که متوجه فعالیت آنان می‌باشد، آگاهی داشته باشند. مخاطرات متأثر از رانت منابع نفتی نیز از این اصل مستثنی نیست بخصوص موقعی که قیمت نفت افزایش یافته و درآمدهای نفتی افزایش یابد. رانت منابع نفتی باعث افزایش سوء مدیریت، گسترش فعالیت‌های رانتیر و نامولد، تضعیف انگیزه تولید با فناوری و ارزش افزوده بالا، اتلاف منابع اقتصادی، افزایش مخارج کسب و کار از طریق صرف هزینه‌های بسیار برای تأمین زیرساخت‌ها و بیمه فعالیت اقتصادی، دستمزدهای بالا برای نیروی کار می‌شود، لذا تمامی عوامل فوق از عوامل بازدارنده جذب FDI به حساب می‌آیند. این مخارج کارکرد و سود مورد انتظار فعالیت سرمایه‌گذاری را کاهش می‌دهد، در نهایت سرمایه‌گذار خارجی مبادرت به جابجایی سرمایه خود به یک منطقه پر سود با بازده بالا با اطمینان خاطر بیشتر خواهد کرد.

پیشینه تحقیق

تاکنون تحقیقی در خصوص اثرات رانت نفتی بر جریان ورودی سرمایه‌گذاری مستقیم خارجی در مطالعات داخلی و خارجی صورت نگرفته است. لذا در این بخش ابتدا خلاصه‌ای از مهم‌ترین پژوهش‌های تجربی خارجی و داخلی مرتبط با عنوان تحقیق اشاره شده و سپس نوآوری پژوهش حاضر بیان می‌گردد.

مطالعات خارجی

Poelhekke & vander ploeg (2010) در پژوهشی تحت عنوان "آیا کشورهای صادرکننده نفت سرمایه‌گذاری مستقیم خارجی را جذب می‌کند؟" طی بازه زمانی ۱۹۸۵-۲۰۰۵ با استفاده از الگوی اقتصادسنجی فضایی پرداخته‌اند. نتایج نشان داد که منابع طبیعی اعم از منابع نفتی اثری منفی بر جذب سرمایه‌گذاری مستقیم خارجی دارند. همچنین دریافتند که دو برابر کردن قیمت نفت باعث ۱۰ درصد سقوط سرمایه‌گذاری مستقیم خارجی می‌گردد.

Rogmans & Ebbbers (2013) در پژوهشی به بررسی عوامل موثر بر جذب سرمایه‌گذاری مستقیم خارجی در شمال آفریقا منطقه خاورمیانه در طی دوره زمانی ۲۰۰۸-۱۹۸۷ با استفاده از روش اقتصادسنجی حداقل مربعات معمولی پرداخته‌اند. نتایج نشان می‌دهد منابع نفتی تاثیر منفی بر جریان سرمایه‌گذاری مستقیم خارجی دارد. تولید ناخالص داخلی و باز بودن تجارت اثری مثبت بر جریان ورودی سرمایه‌گذاری مستقیم خارجی دارند. در حالی که معیارهای کل ریسک زیست محیطی عامل متمایزکننده‌ای در میان کشورهای منطقه نیست.

Gawad & Muramalla (2013) در پژوهشی به بررسی سرمایه‌گذاری مستقیم خارجی و اثرات آن بر تولید نفت، گاز و پالایشگاه و صادرات آن‌ها در طی دوره زمانی ۱۹۹۵ تا ۲۰۱۱ با استفاده از مدل رگرسیون خطی ساده پرداخته‌اند. نتایج رابطه مثبت بین تولید نفت خام و سرمایه‌گذاری مستقیم خارجی برای امارات، کویت و عربستان سعودی را نشان می‌دهد. این مطالعه نتایج مختلفی را برای پارامترهای مختلف نفت خام و رابطه آن‌ها با سرمایه‌گذاری مستقیم خارجی به دست آورده است.

Boateng & et al (2015) در پژوهشی به بررسی تأثیر عوامل کلان اقتصادی بر جریان سرمایه‌گذاری مستقیم خارجی در نروژ در طی دوره زمانی ۱۹۸۶ تا ۲۰۰۹ با استفاده از روش رگرسیون همجمعی و مدل تصحیح خطا (VECM) پرداختند. نتایج نشان می‌دهد که تولید ناخالص داخلی، نرخ ارز و درجه باز بودن تجارت تأثیر مثبت و معناداری بر جریان سرمایه‌گذاری مستقیم خارجی دارد، در حالی که عرضه پول، تورم، بیکاری، نرخ بهره و منابع نفتی نتایج منفی قابل توجهی بر جذب سرمایه‌گذاری مستقیم خارجی دارند. همچنین نتایج حاکی از آن است که برای ترویج یک مزیت رقابتی پویا در کشور، دولت باید توجه بیشتری به سیاست‌های اقتصاد کلان خود برای کمک به کاهش هزینه‌های تولید و تجارت از شرکت‌های چند ملیتی جهان انجام دهد.

Zakari (2017) در پژوهشی به بررسی رابطه بین نرخ ارز خارجی و سرمایه‌گذاری مستقیم خارجی و تأثیر آن بر تولید ناخالص داخلی در طی دوره زمانی ۱۹۹۰ تا ۲۰۱۵ با استفاده از روش اقتصادسنجی حداقل مربعات معمولی در نیجریه و همچنین شناسایی شکاف‌ها و ارائه پیشنهادات و خط مشی سیاست‌ها به سیاست‌گذاران و دولت نیجریه پرداخت است. وی تحقیق خود را با توجه به کاهش‌های اخیر و گذشته ارزش پول نیجریه به عنوان تغییرات نرخ ارز انجام داد و به این نتیجه رسید که رابطه قوی و مثبتی بین سرمایه‌گذاری مستقیم خارجی و نرخ ارز وجود دارد و همچنین بین سرمایه‌گذاری مستقیم خارجی و تولید ناخالص داخلی رابطه مثبت و ضعیفی وجود دارد. این پژوهش نشان می‌دهد که بین نرخ ارز، سرمایه‌گذاری مستقیم خارجی و تولید ناخالص ملی همبستگی مثبت وجود دارد. وی در این پژوهش پیشنهاد کرد که دولت نیجریه به طور کامل رژیم نرخ ارز آزاد را از نرخ ثابت چند نرخی جدا کند تا جذب سرمایه‌گذاری مستقیم خارجی بیشتر گردد و به تولید ناخالص داخلی کمک کند. این امر به این دلیل است که پایداری تجاری هر سرمایه‌گذاری مستقیم خارجی بر اساس ثبات نرخ ارز است.

Caccia & et al (2019) در پژوهشی به بررسی تأثیر حکمرانی خوب و دموکراسی بر سرمایه‌گذاری مستقیم خارجی در کشورهای نفت خیز طی دوره زمانی ۲۰۰۳ تا ۲۰۱۲ با استفاده از الگوی پانل دیتا پرداختند. نتایج حاکی از آن است که شاخص‌های عدم فساد، ثبات سیاسی و اقتصادی و

دموکراسی عواملی موثر بر جذب جریان ورودی سرمایه‌گذاری مستقیم خارجی هستند، در حالی که شاخص رانت نفتی موجب عدم جذب سرمایه‌گذاری مستقیم خارجی در این کشورها می‌شود. Eissa & Elgammal (2020) در پژوهشی به بررسی عوامل تعیین‌کننده سرمایه‌گذاری مستقیم خارجی در اقتصادهای وابسته به نفت و نقش منابع طبیعی در جذب سرمایه‌گذاری مستقیم خارجی در طی دوره زمانی ۱۹۹۰ تا ۲۰۱۵ با استفاده از روش پانل دیتا پرداخته‌اند. نتایج نشان می‌دهد که رابطه‌ی مثبتی بین رشد بازار، باز بودن تجارت، تورم، زیرساخت‌ها، قیمت نفت و سرمایه‌گذاری مستقیم خارجی وجود دارد. همچنین دخیل بزرگ نفت تاثیر منفی بر سرمایه‌گذاری مستقیم خارجی دارد.

Mohammad Imdadul Haque (2021) در پژوهشی با عنوان "آیا رانت نفت مانع سرمایه‌گذاری مستقیم خارجی در عربستان می‌شود؟" با استفاده از الگوی تصحیح خطای برداری طی بازه زمانی ۱۹۸۴-۲۰۱۶ پرداخت. نتایج نشان می‌دهد که رانت نفت باعث کاهش سرمایه‌گذاری مستقیم خارجی می‌شود. از سایر نتایج تحقیق متغیرهای کیفیت نهادی، باز بودن درجه تجاری و تشکیل سرمایه ثابت ناخالص موجب افزایش جریان ورودی سرمایه‌گذاری مستقیم خارجی در عربستان می‌شود.

مطالعات داخلی

GHafari & Akbari (2011) در پژوهشی به بررسی عوامل اقتصادی موثر بر سرمایه‌گذاری مستقیم خارجی در کشورهای نفت خیز خاورمیانه در طی دوره زمانی ۱۹۹۵ تا ۲۰۱۰ با استفاده از روش اقتصادسنجی داده‌های ادغام شده پرداخته‌اند. نتایج نشان می‌دهد که درجه باز بودن اقتصاد و امنیت اقتصادی، اثر مثبت و معنی‌دار و عدم ثبات اقتصادی اثر منفی و معنی‌داری بر جذب سرمایه‌گذاری خارجی در کشورهای مورد مطالعه دارد ولی اندازه بازار و نیروی کار به تنهایی اثر معنی‌داری بر جذب سرمایه‌گذاری مستقیم خارجی در این کشورها ندارد.

Moshiri & Kianpour (2012) در پژوهشی به بررسی عوامل موثر بر جذب سرمایه‌گذاری مستقیم خارجی در ۲۰۹ کشور جهان در طی دوره زمانی ۱۹۸۰ تا ۲۰۰۷ با استفاده از الگوی پانل و

اثرات ثابت پرداخته‌اند. نتایج نشان داد که اثر درجه‌ی باز بودن، نرخ بازگشت سرمایه، زیر ساخت‌ها، سرمایه‌ی انسانی و حجم سرمایه‌گذاری در دوره‌ی قبل همگی دارای اثر مثبت و معنی‌داری بر جذب سرمایه‌گذاری مستقیم خارجی دارند، اما متغیرهای هزینه‌های دولت، فساد و نرخ تورم تأثیر معناداری بر سرمایه‌گذاری مستقیم خارجی نشان نمی‌دهند.

Nasirinejad & et al (2013) در پژوهشی به بررسی تأثیر مالیات بر سرمایه‌گذاری مستقیم خارجی بر اقتصاد کشورهای عضو دی هشت در طی سال‌های ۱۹۹۵ تا ۲۰۱۰ با استفاده از روش پانل دیتا پرداخته‌اند. نتایج نشان می‌دهد که متغیرهای نرخ ارز، تورم و مالیات تأثیر منفی بر جذب سرمایه‌گذاری مستقیم خارجی دارند و متغیرهای درجه باز بودن تجاری، جمعیت و تولید ناخالص داخلی تأثیر مثبت را بر جذب سرمایه‌گذاری مستقیم خارجی نشان می‌دهند.

Gharaie Nejjhad & et al (2014) در پژوهشی به بررسی تأثیر عوامل موثر بر جذب سرمایه‌گذاری مستقیم خارجی با تأکید بر متغیرهای نهادی و ساختاری طی دوره زمانی ۱۹۹۸ تا ۲۰۱۱ با استفاده از روش گشتاورهای تعمیم یافته پرداخته‌اند. نتایج نشان می‌دهد که شاخص حکمرانی خوب اثر مثبت و معناداری بر جذب سرمایه‌گذاری مستقیم خارجی دارد. همچنین آزادی اقتصادی اثر منفی و معناداری بر جذب سرمایه‌گذاری مستقیم خارجی دارد. نتایج بدست آمده از برآورد مدل اثر مثبت و معنادار بودن تأثیرگذاری منابع طبیعی بر جذب سرمایه‌گذاری مستقیم خارجی در تمامی مدل‌های آزمون شده به غیر از گروه کشورهای غیر صادرکننده منابع طبیعی است.

Taqvi & Hasanpour Karsalari (2016) در پژوهشی به بررسی پیچیدگی صادرات غیرنفتی و سرمایه‌گذاری مستقیم خارجی در کشورهای در حال توسعه با تأکید بر ایران در طی دوره زمانی ۱۹۹۷ تا ۲۰۱۳ با استفاده از روش حداقل مربعات تعمیم یافته در چارچوب رگرسیون‌های با اثرات ثابت زمانی پرداخته‌اند. نتایج نشان می‌دهد سرمایه‌گذاری مستقیم خارجی رابطه معناداری با شاخص پیچیدگی غیرنفتی کشورهای در حال توسعه دارد. این یافته درس‌های مهمی برای ایران دارد از جمله آن که پیچیدگی‌های صادرات غیر نفتی خود را از طریق سیاست‌های جذب سرمایه‌گذاری خارجی افزایش دهند.

Faizi Yengjeh & et al (2017) در پژوهشی به بررسی تاثیر رانت نفتی بر شاخص حکومت داری خوب در کشورهای صادرکننده نفت در طی دوره زمانی ۲۰۰۲ تا ۲۰۱۳ با استفاده از الگوی داده‌های تابلویی پرداختند. نتایج نشان می‌دهد که درآمدهای حاصل از منابع نفتی بر ۶ شاخص حکومت داری خوب معرفی شده توسط بانک جهانی یعنی پاسخ‌گویی دولت، ثبات سیاسی، اثر بخشی دولت، حاکمیت قانون، کیفیت مقررات و کنترل فساد تاثیر منفی و معنی‌دار دارد. علاوه بر این متغیرهای درجه باز بودن اقتصاد، تولید ناخالص ملی، شاخص آزادی کسب و کار و شاخص آزادی سرمایه‌گذاری بر شش شاخص حکومت داری خوب تاثیر مثبت و معنادار دارند.

Mohammadzadeh & Yahivi Dizj (2017) در پژوهشی به بررسی تاثیر آزادی اقتصادی بر روی جذب سرمایه‌گذاری مستقیم خارجی در طی دوره زمانی ۲۰۰۰ تا ۲۰۱۴ با استفاده از رویکرد پانل دیتا و روش گشتاورهای تعمیم‌یافته (GMM) پرداخته‌اند. نتایج نشان می‌دهد که شاخص‌های آزادی اقتصادی، تاثیر مثبت و معنی‌داری بر روی جذب سرمایه‌گذاری مستقیم خارجی داشته است. آن‌ها همچنین در این مقاله، به طور ضمنی به بررسی تاثیر سایر متغیرها بر روی جذب سرمایه‌گذاری مستقیم خارجی پرداختند. نتایج تاثیر مثبت و معنی‌داری شاخص سرمایه انسانی، وجود منابع طبیعی و زیرزمینی، شاخص حکمرانی خوب و تحقیق و توسعه بر جذب سرمایه‌گذاری مستقیم خارجی کشورها را نشان داده است.

Kianpour & Piri (2019) در پژوهشی به بررسی عوامل موثر بر جذب سرمایه‌گذاری مستقیم خارجی کشورهای منطقه مناطی دوره زمانی ۱۹۸۰ تا ۲۰۱۵ با استفاده از رویکرد پانل در چارچوب یک الگوی اثر تصادفی پرداخته‌اند. نتایج نشان می‌دهد که اثر درجه باز بودن، نرخ بازگشت سرمایه، رشد اقتصادی، سرمایه انسانی و نقدینگی همگی دارای اثر مثبت و معنی‌دار بر جذب سرمایه‌گذاری مستقیم خارجی دارند. اما متغیرهای مخارج تحقیق و توسعه و فساد تاثیر معناداری بر سرمایه‌گذاری مستقیم خارجی نشان نمی‌دهند.

باتوجه به مطالعات اشاره شده، در پژوهش‌های خارجی و داخلی تاثیر رانت منابع نفتی بر جریان ورودی سرمایه‌گذاری مستقیم خارجی در کشور ایران را در تحقیقات خود لحاظ ننموده‌اند، از

این‌رو، تحقیق فوق درصدد بررسی تأثیر رانت نفتی بر سرمایه‌گذاری مستقیم خارجی در ایران با استفاده از رویکرد تصحیح خطای برداری است.

روش‌شناسی پژوهش

الگوی تصحیح خطای برداری^۱

یک الگوی خود توضیح برداری که دارای K متغیر درون‌زا و P وقفه زمانی برای هر متغیر است در شکل ماتریسی به صورت زیر نمایش داده می‌شود:

$$\begin{aligned} Y_T &= A_1 Y_{T-1} + A_2 Y_{T-2} + \dots + A_P Y_{T-P} + U_T \\ U_T &= (0, \delta) \end{aligned} \quad (1)$$

در این رابطه Y_T و وقفه‌های آن بردارهای $1 \times K$ مربوط به متغیرهای الگو هستند. A_i برای $i = 1, \dots, P$ ماتریس‌های $K \times K$ ضرایب الگو هستند و U_T بردار $1 \times K$ مربوط به جملات اختلال الگو است. اکنون برای پیوند دادن رفتار کوتاه‌مدت Y_T به مقادیر تعادلی بلندمدت آن می‌توان رابطه بالا را در قالب الگوی تصحیح خطای برداری به صورت زیر بیان نمود:

$$\begin{aligned} \Delta Y_T &= \beta_1 \Delta Y_{T-1} + \beta_2 \Delta Y_{T-2} + \dots + \beta_{P-1} \Delta Y_{T-P+1} + \pi Y_{T-P} + U_T \\ \beta_1 &= -(I - A_1 - A_2 - \dots - A_i) \\ \pi &= -(I - A_1 - A_2 - \dots - A_P) \\ i &= 1, 2, \dots, P-1 \end{aligned} \quad (2)$$

ماتریس π حاوی اطلاعات مربوط به روابط تعادلی بلندمدت است. در واقع $\pi = \alpha \beta'$ است که در آن α ضرایب تعدیل عدم تعادل و نشان دهنده سرعت تعدیل به سمت تعادل بلندمدت و β ماتریس ضرایب روابط تعادلی بلندمدت است. بنابراین $\beta' Y_{T-P}$ جمله آورده شده در معادله (۲) معادل جمله تصحیح خطا^۲ در الگوی تک معادله‌ای $Y_T = \beta X_T + U_T$ است با این تفاوت که حداکثر دارای $K-1$ بردار مستقل است. در واقع $\beta' Y_{T-P}$ دارای K ستون برداری است اما حداکثر فقط $K-1$ عدد از این بردارها می‌توانند بیانگر روابط تعادلی بلندمدت باشند. اغلب تعداد روابط تعادلی بلندمدت از $K-1$ کمتر است. لازم به ذکر است که در هر یک از معادلات، علامت ضرایب

1. Vector Error Correction Model
2. Error correction term

تصحیح خطای به دست آمده به نوعی با علامت ضریب متغیر وابسته این معادله در بردار همجمعی مرتبط است. به گونه ای که اگر در رابطه تعادلی به دست آمده ضریب مورد نظر مثبت باشد انتظار می رود علامت سرعت تعدیل منفی باشد و برعکس. برای تخمین ضرایب الگوی تصحیح خطای برداری کافی است که هر یک از معادلات الگو را به روش حداقل مربعات معمولی^۱ برآورد کنیم زیرا از آنجا که مجموعه متغیرهای با وقفه توضیح دهنده در همه معادلات الگو یکسان است برآورد کننده های حداقل مربعات معمولی کارا خواهند بود. در عین حال با توجه به اینکه تمامی متغیرهای الگو I(1) هستند، انجام آزمون های فرضیه با استفاده از آزمون های F و t از اعتبار لازم برخوردار است (Tashkini, 2005).

معرفی مدل تحقیق

به لحاظ تجربی مدل به کار برده شده در تحقیق حاضر برگرفته از مطالعه Imdadul Haque (2021) بوده، که در چارچوب داده‌های سری زمانی طی بازه زمانی ۲۰۱۶-۱۹۸۴ می‌باشد که معادله تخمینی پژوهش فوق به صورت زیر است:

$$FDI_t = \beta_0 + \beta_1 OR_t + \beta_2 GFCF_t + \beta_3 TO_t + \beta_4 INST_t + \varepsilon_t \quad (3)$$

که با توجه به الگوی (۳)، FDI_t بیانگر جریان ورودی سرمایه‌گذاری مستقیم خارجی به شکل درصدی از تولید ناخالص داخلی، OR_t نشان دهنده شاخص رانت نفت به شکل درصدی از تولید ناخالص داخلی که بیانگر تفاوت بین ارزش تولید نفت خام به قیمت‌های منطقه‌ای و کل هزینه‌های تولید است، به عنوان متغیر مستقل، $GFCF_t$ بیانگر تشکیل سرمایه ثابت ناخالص به شکل درصدی از تولید ناخالص داخلی، TO_t نشان دهنده باز بودن تجارت به شکل درصدی از تولید ناخالص داخلی به عنوان متغیر مستقل و $INST_t$ نیز بیانگر شاخص حاکمیت نهادی که شامل شش مولفه کیفیت نهادی (Kaufmann, 2008) است که در جدول (۱) مولفه‌های شاخص فوق ارائه شده که به عنوان متغیر مستقل، در این مطالعه می‌باشد.

1. Ordinary least squares

جدول ۱. مولفه‌های شاخص حاکمیت نهادی

ردیف	عنوان شاخص‌های اصلی	ملاک‌ها و معیارهای اندازه‌گیری
۱	حق اظهار نظر و پاسخگویی	تغییر منظم حکومت‌ها نظام حقوقی شفاف و عادلانه توزیع برابر فرصت‌ها مقدار نظامی‌های کشور میزان اطلاعات صاحبان کسب و کار تغییر در قوانین و رویه‌ها
۲	ثبات سیاسی	آشوب‌های شهری کودتا ترورها و اعدام‌های سیاسی تنش‌های قومی قطبی شدن طیف‌های سیاسی نزاع‌های اجتماعی و اعتصاب‌ها
۳	اثربخشی دولت	سیاست‌گذاری به نفع کسب و کار کارایی نهادهای دولتی کیفیت کارکنان دولت توانایی دولت در اجرای برنامه‌های خود استقلال استخدام و خدمات کشوری از فشارهای سیاسی کیفیت خدمات عمومی
۴	کیفیت قوانین و مقررات	مداخله دولت در اقتصاد کنترل قیمت‌ها و دستمزدها موانع تعرفه‌ای و غیرتعرفه‌ای مداخله دولت در نظام‌های مالی مقررات دست و پاگیر صادرات و واردات محدودیت دولتی برای تاسیس بنگاه‌های جدید

<p>هزینه‌های جرم و جنایت و ربودن خارجی‌ها</p> <p>فساد در نظام مالی و گسترده‌گی بازار سیاه</p> <p>اعتماد مردم به مسولان در حفظ دارایی‌ها</p> <p>توانایی اقامه دعوا بر علیه حکومت</p> <p>اعتماد به نظام قضایی</p> <p>استقلال نظام قضایی از سایر قوا</p> <p>سرقت از کسب و کار</p> <p>کارایی نیروهای ایمنی برای ایجاد امنیت</p>	حاکمیت قانون	۵
<p>فساد در میان مقامات رسمی</p> <p>فساد در میان مدیران ارشد</p> <p>ذهنیت نسبت به فساد</p> <p>فساد در خدمات عمومی</p> <p>فراوانی فساد در مقامات عمومی</p> <p>پرداخت رشوه و...</p>	مبارزه با فساد	۶

منبع: بانک جهانی

لازم به ذکر است که اطلاعات متغیرهای جریان ورودی سرمایه‌گذاری مستقیم خارجی، رانت نفتی، تشکیل سرمایه ثابت ناخالص و باز بودن درجه تجارت از سایت بانک جهانی^۱ و متغیر حاکمیت نهادی از سایت ICRG وابسته به PRS GROUP^۲ طی بازه زمانی (۱۹۸۵-۲۰۱۸) برای کشور ایران استخراج گردیده است.

برآورد مدل تحقیق

بررسی روند متغیرهای کلیدی پژوهش

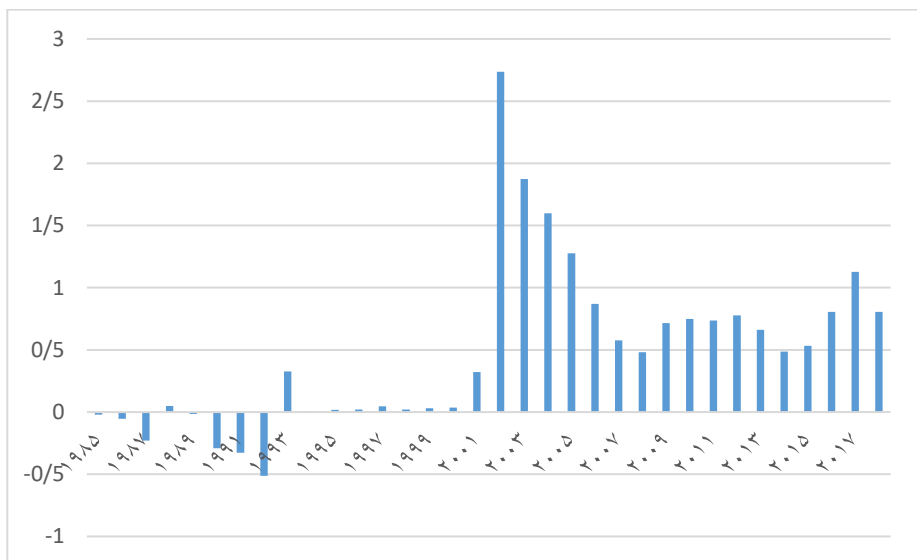
پیش از برآورد الگوی تحقیق، ضروری است روند آماری متغیرهای کلیدی تحقیق بیان شود. طبق آمار منتشر شده از سوی بانک جهانی جریان ورودی سرمایه‌گذاری مستقیم خارجی به صورت

1. World Bank
2. <https://www.prsgroup.com>

درصدی از تولید ناخالص داخلی کشور ایران طی بازه زمانی ۱۹۸۵-۲۰۱۸ در نمودار (۱) نشان داده شده است.

نمودار ۱. جریان ورودی سرمایه‌گذاری مستقیم خارجی بر حسب درصدی از تولید ناخالص داخلی طی

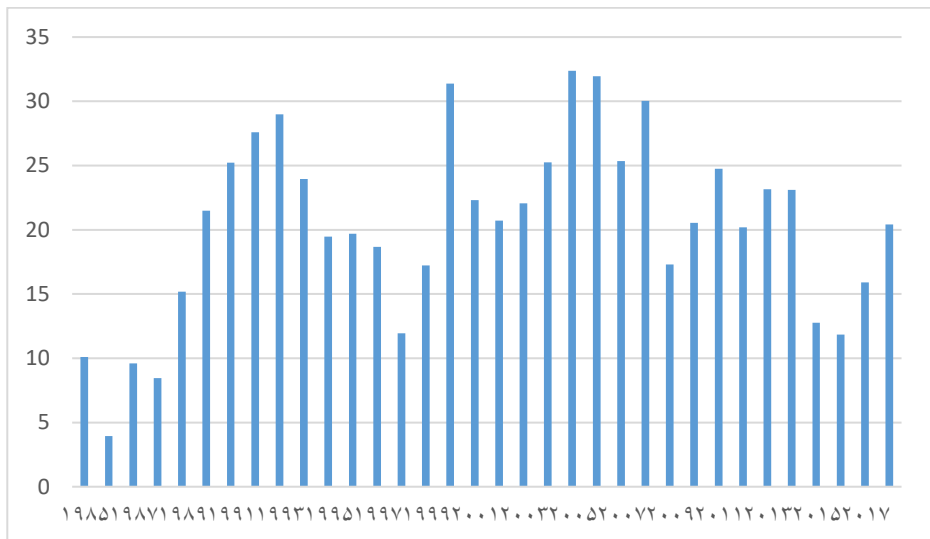
بازه زمانی ۱۹۸۵-۲۰۱۸

منبع: بانک جهانی

بر اساس نمودار (۱)، همان‌طور که مشاهده می‌شود جریان ورودی سرمایه‌گذاری مستقیم خارجی در کشور ایران از وضعیت مطلوبی برخوردار نبوده و حتی این جریان در سال‌هایی به صورت منفی می‌باشد. با توجه به نمودار (۱) بیشترین میزان جذب سرمایه‌گذاری مستقیم خارجی در حدود ۲/۷ درصد از تولید ناخالص داخلی برای سال ۲۰۰۲ بوده، که در مقایسه با کشورهای در حال توسعه و توسعه‌یافته از میزان جذب کمتری برخوردار بوده است. لذا با توجه به نمودار (۱) بجز تعداد محدودی سال‌ها میانگین جریان ورودی سرمایه‌گذاری مستقیم خارجی در حدود ۰/۵ درصد از تولید ناخالص داخلی بوده است. بنابراین شناخت موانع ورود جریان سرمایه‌گذاری مستقیم خارجی، مقابله با آن و ارائه راهکارهای مرتبط با نیل به توسعه اقتصادی ضرورت دارد.

نمودار ۲. رانت نفتی بر حسب درصدی از تولید ناخالص داخلی طی بازه زمانی ۱۹۸۵-۲۰۱۸

منبع: بانک جهانی

در ادامه نمودار (۲)، نشان‌دهنده روند آماری رانت نفتی بر حسب درصدی از تولید ناخالص داخلی طی بازه زمانی ۱۹۸۵-۲۰۱۸ برای کشور ایران می‌باشد. با توجه به نمودار (۲)، بجز سال ۱۹۸۶ که رانت نفتی در حدود ۴ درصد از تولید ناخالص داخلی بوده، به‌طور میانگین رانت نفتی در حدود ۲۰ درصد می‌باشد این در حالی است که طی بازه زمانی ۲۰۰۰، ۲۰۰۵ و ۲۰۰۶ رانت نفتی بالای ۳۰ درصد از تولید ناخالص داخلی بوده است. لذا تغییرات قیمت نفت و درآمدهای حاصل از آن موجب گسترش هرچه بیشتر فعالیت‌های نامولد و رانتی شده و عملکرد متغیرهای کلان اقتصادی را تحت تاثیر قرار داده و منجر به فرو رفتن در باتلاق بیماری هلندی می‌شود. از این رو، با افزایش رانت نفتی طی بازه زمانی فوق، موجب عدم سرریز سرمایه‌گذاری‌های مستقیم خارجی به بدنه اقتصاد شده و در نتیجه سبب توسعه نیافتگی بیشتر کشور ایران می‌گردد.

خلاصه وضعیت داده‌ها

در ادامه برآورد الگو، ضروری است آمار توصیفی و تحلیلی در خصوص متغیرهای تحقیق ارائه شود. نتایج خلاصه وضعیت متغیرهای در جدول (۲) بیان شده است.

جدول ۲. خلاصه وضعیت داده‌ها

مشاهدات	انحراف معیار	حداقل	حداکثر	میانگین	واحد اندازه‌گیری	متغیرها	نماد
۳۴	۰/۶۴	-۰/۲۸	۲/۷	۰/۵۱	درصد	ورودی سرمایه‌گذاری مستقیم خارجی	FDI
۳۴	۶/۹۲	۳/۹۴	۳۲/۳۶	۲۰/۱۲	درصد	رانت نفت	OR
۳۴	۴/۱۸	۱۹/۷۳	۳۵/۷۹	۲۸/۴۹	درصد	تشکیل سرمایه ثابت ناخالص	GFCF
۳۴	۷۹/۷۹	۳۱۴/۵۸	۶۲۳/۵۸	۴۴۶/۹۷	درصد	کیفیت نهادی	INST
۳۴	۱۱/۰۱	۱۴/۱۴	۶۵/۰۵	۴۰/۸۲	درصد	باز بودن تجارت	TO

منبع: یافته‌های پژوهش

نتایج آمار توصیفی بیانگر این است که جریان ورودی سرمایه‌گذاری مستقیم خارجی بر حسب درصدی از تولید ناخالص داخلی برای کشور ایران طی بازه زمانی ۱۹۸۵-۲۰۱۸ برابر با ۰/۰۵۱ درصد بوده، بیشترین مقدار برابر با ۲/۷ درصد و کمترین مقدار آن برابر ۰/۲۸- درصد است. لذا می‌توان استدلال نمود که نرخ جذب سرمایه‌گذاری مستقیم خارجی بر حسب درصدی از تولید ناخالص داخلی برای ایران در حدود ۰/۰۷ درصد است. در ادامه، رانت نفتی بر حسب درصدی از تولید ناخالص داخلی برای ایران برابر با ۲۰/۱۲ درصد، بیشترین مقدار آن ۳۲/۳۶ درصد و کمترین مقدار آن برابر با ۳/۹۴ درصد است. بنابراین رانت نفتی برای ایران طی بازه زمانی ۱۹۸۵-۲۰۱۸ حدود ۷ درصد از تولید ناخالص داخلی می‌باشد.

آزمون مانایی

بر اساس نظریه همجمعی، ایستا بودن همه متغیرهای درونزای الگو از درجه $I(1)$ ضروری است. به منظور اطمینان از نتایج تحقیق و ساختگی نبودن روابط موجود در رگرسیون و معنی‌دار بودن متغیرها، اقدام به انجام آزمون مانایی و محاسبه‌ی ریشه‌ی واحد متغیرهای تحقیق در مدل می‌شود.

به متغیرهای مورد استفاده در مدل به صورت سری‌های زمانی که مشخصه آماری آن‌ها (میانگین، واریانس و کواریانس) در طی زمان ثابت باشند پایا گفته می‌شود. در روش‌های متعارف اقتصادسنجی عدم توجه به پایایی متغیرهای مورد استفاده در الگو، ساختگی بودن متغیرها را امکان پذیر می‌سازد. از این رو، قبل از استفاده از متغیرهای سری زمانی، باید پایایی یا عدم پایایی متغیرهای تحقیق مورد بررسی قرار گیرد. یکی از روش‌های رایج انجام آزمون پایایی برای داده‌های سری زمانی استفاده از آزمون دیکی فولر تعمیم یافته^۱ می‌باشد. نتایج آزمون پایایی در جدول (۳) ارائه شده است.

جدول ۳. نتایج آزمون پایایی دیکی فولر تعمیم یافته

متغیرها	آزمون ریشه واحد در سطح	وضعیت پایایی در سطح (سطح خطای ۵ درصد)	آزمون ریشه واحد در تفاضل مرتبه اول (سطح خطای ۵ درصد)	وضعیت پایایی در تفاضل مرتبه اول (سطح خطای ۵ درصد)
FDI	-۲/۳۹ *** (۰/۱۵۰)	نامانا	-۶/۲۶ * (۰/۰۰۰)	مانا I(1)
OR	-۲/۸۶ ** (۰/۰۶۰)	نامانا	-۵/۲۴ * (۰/۰۰۰)	مانا I(1)
GFCF	-۱/۷۵ *** (۰/۳۹۳)	نامانا	-۴/۷۶ * (۰/۰۰۰)	مانا I(1)
INST	-۲/۲۹ *** (۰/۱۷۹)	نامانا	-۷/۶۷ * (۰/۰۰۰)	مانا I(1)
TO	-۲/۲۱ *** (۰/۲۰۵)	نامانا	-۳/۷۲ * (۰/۰۰۸)	مانا I(1)

* معنی داری در سطح یک درصد، ** معنی داری در سطح ۵ درصد. *** معنی داری در سطح ۱۰ درصد

منبع: یافته‌های پژوهش

1. Augmented Dickey – Fuller Test

بر اساس نتایج آزمون جدول (۳)، مشخص می‌شود که فرض صفر وجود ریشه‌ی واحد برای همه متغیرها و در تمامی سطوح بحرانی رد نمی‌شود، اما تکرار همین آزمون برای تفاسل مرتبه اول متغیرها نشان می‌دهد که فرض صفر برای همه متغیرهای الگو رد می‌شود. بنابراین، می‌توان پذیرفت که متغیرهای مورد نظر الگو همگی دارای درجه ایستایی یکسان و ایستا از درجه یک، $I(1)$ می‌باشند.

تعیین وقفه بهینه

در برآورد الگوی تصحیح خطای برداری در مرحله اول مرتبه بهینه مدل VAR، با توجه به حجم نمونه و تعداد متغیرها انتخاب می‌شود. معیارهای متعددی برای تعیین مرتبه بهینه وقفه وجود دارد که هر کدام از این مقیاس‌ها، میان خوبی برازش و سادگی الگو به دنبال یک راه حل مناسب هستند. در میان معیارهای متعدد، آکائیک^۱ (AIC)، شوارتز^۲ (SC) و حنان کوئین^۳ (HQC) اغلب مورد استفاده قرار می‌گیرد که معیار شوارتز ساده‌ترین مدل (یعنی مدلی که با کمترین پارامترهای برآورد شده) را انتخاب می‌کند، اما مقیاس آکائیک کمترین اهمیت را به سادگی الگو می‌دهد. معیار حنان کوئین از این لحاظ بین دو معیار بالا قرار می‌گیرد. لذا با توجه به محدودیت دوره زمانی تحقیق، به دلیل کمتر بودن حجم نمونه از ۱۰۰، برای تعیین وقفه بهینه از معیار شوارتز-بیزین، که معمولاً وقفه کمتری را پیشنهاد می‌کند، استفاده شده است. نتایج تعیین وقفه بهینه شکل حل شده این مدل در جدول (۴) بیان شده است. با عنایت به این که در جدول فوق، کمترین مقدار معیار شوارتز در وقفه یک بدست آمده است، بنابراین وقفه بهینه مدل، برابر یک است.

جدول ۴. نتایج تعیین وقفه بهینه

وقفه	آکائیک (AIC)	شوارتز (SC)	حنان کوئین (HQC)
۰	۳۱/۵۲	۳۱/۷۵	۳۱/۶۰
۱	۲۹/۱۱	۳۰/۴۷ ^۰	۲۹/۵۷

منبع: یافته‌های پژوهش

1. Akaike Information Criterion
2. Schwarz Criterion
3. Hannan Quinn Criterion

آزمون هم‌جمعی یوهانسن-جوسیلیوس

پس از تعیین مرتبه الگوی تصحیح خطای برداری، در این مرحله، تعداد بردارهای هم‌انباشتگی بین متغیرهای مدل با استفاده از آماره‌های آزمون اثر ماتریس و حداکثر مقادیر ویژه تعیین گردیده و نتایج در جدول (۵) ارائه شده است:

جدول ۵. تعداد روابط همگرایی بلندمدت مدل الگوی تصحیح خطای برداری

$H_0: rank = R$	آماره	مقدار ارزش	مقدار	آماره اثر	مقدار	مقدار ارزش
	حداکثر مقدار ویژه (λ_{max})	احتمال	بحرانی %۵	(trace)	بحرانی %۵	احتمال
*None	۴۳/۵۹	*۰/۰۱۱	۳۸/۳۳	۹۲/۸۳	۸۸/۸۰	*۰/۰۲۸
$R \leq 1$ *	۲۱/۱۵	***۰/۵۶۰	۳۲/۱۱	۴۹/۲۴	۶۳/۸۷	***۰/۴۴۸
$R \leq 2$	۱۵/۱۹	***۰/۶۱۶	۲۵/۸۲	۲۸/۰۸	۴۲/۹۱	***۰/۶۱۶
$R \leq 3$	۷/۵۸	***۰/۸۵۶	۱۹/۳۸	۱۲/۸۹	۲۵/۸۷	***۰/۷۴۶
$R \leq 4$	۵/۳۰	***۰/۵۵۳	۱۲/۵۱	۵/۳۰	۱۲/۵۱	***۰/۵۵۳

توضیحات: حالت اول: بدون عرض از مبدا و بدون روند. حالت دوم: با عرض از مبدا مقید و بدون روند. حالت سوم: با عرض از مبدا نامقید و بدون روند. حالت چهارم: با عرض از مبدا نامقید و روند مقید. حالت پنجم: عرض از مبدا و روند نامقید.

* معنی‌داری در سطح یک درصد. ** معنی‌داری در سطح ۵ درصد. *** معنی‌داری در سطح ۱۰ درصد

منبع: یافته‌های پژوهش

نتایج جدول (۵)، نشان می‌دهد که فرضیه $R=0$ مبنی بر عدم وجود رابطه بلندمدت بر مبنای هر پنج الگو رد می‌شود. چرا که آماره محاسباتی بر اساس هر دو آزمون از مقادیر بحرانی در سطح ۹۵٪ بزرگ‌تر می‌باشد. در مقابل آزمون فرضیه وجود یک بردار همجمعی را نشان می‌دهد که این فرض در چهار الگوی نخست بر اساس کمیت آماره آزمون رد، اما در الگوی پنجم پذیرفته می‌شود. از این‌رو، نتایج هر دو آزمون نشان می‌دهد که الگوی پنجم مناسب‌ترین الگوی همجمعی جهت برآورد الگوی پژوهش می‌باشد. بنابراین، نتایج هر دو آزمون تنها وجود یک رابطه همجمعی بین متغیرهای

الگو را تایید می‌کند. بردار همجمعی نرمال شده بر روی متغیر جریان ورودی سرمایه‌گذاری مستقیم خارجی در جدول (۶) نشان می‌دهد که ضرایب برآوردی در بردار همجمعی نرمال شده بر روی جذب سرمایه‌گذاری مستقیم خارجی با نظریه‌های اقتصادی منطبق بوده است و انتظارات مورد نظر را از تخمین الگو برآورده می‌کند. نتایج حاصل از برآورد الگوی پژوهش با استفاده از روش VECM در جدول (۶) ارائه شده است.

جدول ۶. بردار همجمعی نرمال شده بر اساس متغیر جریان ورودی سرمایه‌گذاری مستقیم خارجی

متغیر	FDI	OR	GFCF	INST	TO
ضریب	۱	-۰/۸۱	۰/۳۷	۰/۰۰۹	۰/۶۱
انحراف معیار	-	-۰/۱۱	۰/۰۸	۰/۰۰۴	۰/۰۹
آماره t	-	-۷/۳۶	۴/۶۲	۲/۲۵	۶/۷۷
مقدار ارزش احتمال	-	*۰/۰۰۰	*۰/۰۰۰	*۰/۰۲۳	*۰/۰۰۰

* معنی‌داری در سطح یک درصد. ** معنی‌داری در سطح ۵ درصد. *** معنی‌داری در سطح ۱۰ درصد

منبع: یافته‌های پژوهش

ضریب متغیر شاخص رانت نفتی مطابق با انتظارات تئوریک تحقیق اثری منفی و معنادار بر جریان ورودی سرمایه‌گذاری مستقیم خارجی دارد و نشان می‌دهد که با افزایش یک درصدی رانت نفتی، جریان ورودی سرمایه‌گذاری مستقیم خارجی ۰/۸۱ درصد کاهش می‌یابد و بیانگر این مطلب است که با افزایش رانت نفتی منجر به افزایش هزینه‌های دولت، افزایش ولخرجی‌های دولت و پس‌انداز در اقتصاد را کاهش داده و موجب افزایش نرخ بهره در اقتصاد شده و در نتیجه منجر به کاهش اعتماد سرمایه‌گذاری مستقیم خارجی در بخش‌های زیربنایی شده و موجب افت نرخ جذب FDI می‌گردد. در ادامه، ضریب متغیر تشکیل سرمایه ثابت ناخالص تحقیق اثری مثبت و معنادار بر جریان ورودی سرمایه‌گذاری مستقیم خارجی دارد و نشان می‌دهد که با افزایش یک درصدی تشکیل سرمایه ثابت ناخالص، جریان ورودی سرمایه‌گذاری مستقیم خارجی ۰/۳۷ درصد افزایش می‌یابد و بیانگر این نکته است که سرمایه در رابطه کلان یکی از مهم‌ترین اجزای تقاضای کل است؛ با افزایش

سرمایه ثابت ناخالص، تقاضای کل افزایش یافته و در نتیجه تولید افزایش و نهایتاً رشد اقتصادی خواهیم داشت لذا، با افزایش رشد اقتصادی و بهبود زیرساخت بخش‌های مختلف منجر به جذب جریان ورودی سرمایه‌گذاری مستقیم خارجی می‌گردد. ضریب متغیر شاخص کیفیت نهادی تحقیق اثری مثبت و معنادار بر جریان ورودی سرمایه‌گذاری مستقیم خارجی دارد و نشان می‌دهد که با افزایش یک درصدی کیفیت نهادی، جریان ورودی سرمایه‌گذاری مستقیم خارجی ۰/۰۰۹ درصد افزایش می‌یابد و بیانگر این نکته است که در کشورهایی که انتقال قدرت به شکل دموکراتیک و مصالحت‌آمیز صورت گرفته است و شاهد کودتا و ترور و انقلاب نمی‌باشند سرمایه‌گذاری خارجی قابل توجهی جذب می‌شود، لذا، هر چه قدر در یک کشور دولت پاسخ‌گو تر و کارآمدتر و ثبات سیاسی منجمدی داشته باشد و مقررات اضافی و هزینه‌ها کم‌تر، حاکمیت قانون گسترده تر و فساد محدودتر باشد سرمایه‌گذاری مستقیم خارجی در سطح بالاتری اتفاق می‌افتد. در نهایت، ضریب متغیر درجه باز بودن تحقیق اثری مثبت و معنادار بر جریان ورودی سرمایه‌گذاری مستقیم خارجی دارد و نشان می‌دهد که با افزایش یک درصدی درجه باز بودن تجاری، جریان ورودی سرمایه‌گذاری مستقیم خارجی ۰/۶۱ درصد افزایش می‌یابد و بیانگر این نکته است که هرچه مرزهای تعرفه‌ای، معافیت‌های مالیاتی و زیرساخت‌های مرتبط در حوزه جذب سرمایه‌گذاری مستقیم خارجی بهبود یا افزایش یابد موجب افزایش جذب FDI و تجارت آزادانه بین دو کشور خواهد شد لذا در نتیجه، سرمایه‌گذاری مستقیم خارجی را بیشتر و بهتر ترغیب نموده و نشان می‌دهد که مسیر سرمایه‌گذاری در این کشور هموار خواهد شد. در ادامه، به منظور ارتباط دادن روابط تعادلی بلندمدت میان متغیرها با نوسانات کوتاه مدت، الگوی تصحیح خطای برداری مربوط به الگوی پژوهش برآورده شده است که ضرایب مربوط به متغیرهای پژوهش در جدول (۷) ارائه شده است.

جدول ۷. نتایج برآورد مدل تصحیح خطای برداری

متغیر	ضرایب	انحراف معیار	آماره t
ECT	۰/۰۰۹	۰/۰۰۰۷	۱۲/۵۸
D(FDI)	۰/۱۹	۰/۲۰	۰/۹۶

D(OR)	-۰/۰۱	-۰/۰۲	۰/۵۹
D(GFCF)	۰/۰۶	۰/۰۳	۱/۹۶
D(INST)	۰/۰۰۱	۰/۰۰۱	۱/۰۹
D(TO)	۰/۰۰۰۱	۰/۰۳	۰/۵۹
C	۰/۰۶	۰/۰۹	۰/۷۱
$R^2 = 56\%$		$F = 7/15$	

منبع: یافته‌های پژوهش

همان‌طور که با توجه به جدول (۷) مشخص است، آماره F معنی‌دار بودن ضرایب را در مجموع تأیید می‌کند. ضریب تعیین تعدیل شده برابر با ۰/۵۶ درصد است که نشان دهنده قدرت توضیح دهنده‌گی نسبتاً مناسب الگو می‌باشد. همان‌طور که با توجه به جدول (۷) مشخص است، فقط ضریب جمله تصحیح خطا از نظر آماری معنی‌دار هست، به این ترتیب می‌توان نتیجه گرفت که در کوتاه‌مدت رابطه معنی‌داری بین متغیرهای مورد نظر و جریان ورودی سرمایه‌گذاری مستقیم خارجی وجود ندارد و فرآیند اثرگذاری این متغیرها بر جریان ورودی سرمایه‌گذاری مستقیم خارجی یک فرآیند طولانی مدت و زمان‌بر است. اما معنی‌دار بودن جمله تصحیح خطا بدین مفهوم است که در هر دوره ۰/۰۰۹ درصد از عدم تعادل در دوره بعد تعدیل می‌شود. به عبارتی دیگر، سرعت تعدیل در مدل تصحیح خطا برای FDI ۰/۰۰۹ درصد است که نشان می‌دهد ۰/۰۰۹ درصد از عدم تعادل متغیر وابسته تعدیل شده، به سمت رابطه بلندمدت نزدیک می‌شود.

نتیجه‌گیری

سرمایه‌گذاران خارجی اکثراً در تکاپو هستند تا از تمامی مخاطراتی که متوجه فعالیت آنان می‌باشد، آگاهی داشته باشند. مخاطرات متأثر از رانت منابع نفتی نیز از این اصل مستثنی نیست بخصوص زمانی که قیمت نفت افزایش یافته و درآمدهای نفتی افزایش یابد. رانت منابع نفتی باعث افزایش سوء مدیریت، گسترش فعالیت‌های رانتیر و نامولد، تضعیف انگیزه تولید با فناوری و ارزش افزوده بالا، اتلاف منابع اقتصادی، افزایش مخارج کسب و کار از طریق صرف هزینه‌های بسیار برای تأمین زیرساخت‌ها و بیمه فعالیت اقتصادی، دستمزدهای بالا برای نیروی کار می‌شود، لذا تمامی عوامل فوق از عوامل بازدارنده جذب FDI به حساب می‌آیند. این مخارج کارکرد و سود

مورد انتظار فعالیت سرمایه‌گذاری را کاهش می‌دهد، در نهایت سرمایه‌گذار خارجی مبادرت به جابجایی سرمایه خود به یک منطقه پر سود با بازده بالا با اطمینان خاطر بیشتر خواهد کرد.

لذا با توجه به اهمیت این موضوع در ایران که یکی از کشورهای صادرکننده نفت بوده، مطالعه فوق به ارزیابی تاثیر رانت نفتی بر جریان ورودی سرمایه‌گذاری مستقیم خارجی در ایران برای بازه زمانی ۲۰۱۸-۱۹۸۵ با استفاده از رویکرد تصحیح خطای برداری پرداخته شد. ابتدا جهت بررسی پایایی متغیرهای تحقیق از آزمون دیکی فولر تعمیم یافته ایستایی متغیرهای تحقیق مورد تایید قرار گرفت و در مرحله بعد با توجه به کمتر بودن حجم نمونه از ۱۰۰، برای تعیین وقفه بهینه از معیار شوارتز-بیزین استفاده شد، سپس جهت بررسی رابطه هم انباشتگی بین متغیرهای الگو از آزمون یوهانسن استفاده شد. نتایج تحقیق نشان داد که رانت نفتی، اثرات منفی و مخرب بر جریان ورودی سرمایه‌گذاری مستقیم خارجی در کشور ایران دارد و این نتیجه سازگار با نتایج سایر مطالعات از جمله Caccia & et al (2019) و Khayat (2017) می‌باشد. با عنایت به سایر نتایج تحقیق، متغیرهای باز بودن تجاری، شاخص کیفیت نهادی و تشکیل سرمایه ثابت ناخالص تاثیری مثبت و معنادار بر جریان ورودی سرمایه‌گذاری مستقیم خارجی در ایران دارند که نتایج فوق سازگار با مطالعات Caccia & et al (2019)، KHayat (2017)، Eissa & Elgammal (2020) و Mohammad Imdadul Haque (2021) می‌باشند. از این میان متغیرهای تحقیق رانت نفتی بیشترین تاثیر منفی بر جریان ورودی FDI دارد و همچنین متغیرهای باز بودن تجاری، تشکیل سرمایه ثابت ناخالص و شاخص کیفیت نهادی به ترتیب دارای بیشترین تاثیر بر جریان ورودی سرمایه‌گذاری مستقیم خارجی در کشور فوق دارند. از طرفی با عنایت به پایین بودن جذب FDI در ایران، موجب عقب ماندگی کشور از لحاظ رشد و توسعه اقتصادی شده و موجب فرو رفتگی کشور فوق در باتلاق فقر و تشدید بیکاری‌ها با حجم بالا شده است. از آنجا که بر اساس ادبیات تحقیق، بخشی از اثرات رانت نفت از طریق کانال‌های مختلف مانند بی‌کفایتی نهادها، دولت‌های رانتیر، فعالیت‌های نامولد و بی‌ثمر به عدم جذب جریان ورودی سرمایه‌گذاری مستقیم خارجی منتقل می‌شود، پیشنهاد می‌شود جهت مقابله با رانت منابع نفتی، از اتکا بیش از حد

به درآمدهای نفتی که منجر به رانت نفتی شده، خودداری نموده و عواید حاصل از صادرات نفت را در زمان شوک مثبت نفتی را در بخش‌های مولد مخصوصاً بخش صنعت و زیر بخش‌های مرتبط با آن در جهت افزایش سطح کیفیت و حجم تولیدات داخلی با ارزش افزوده بالا سرریز نمایند تا موجب گسترش و بهبود زیرساخت‌های در بخش‌های مختلف شده تا سبب افزایش جریان ورودی سرمایه‌گذاری مستقیم خارجی گردد. افزایش همکاری‌ها و روابط مسالمت آمیز با دنیای خارج در زمینه‌های مختلف اقتصادی، علی‌الخصوص بهبود روابط سیاسی با در جهت کاهش تحریم‌های متعدد اقتصادی و سیاسی، افزایش اعتماد در سرمایه‌گذاران خارجی و سرریز جریان ورودی سرمایه‌گذاری مستقیم خارجی با نیل به افزایش تولید ناخالص داخلی با تکنولوژی برتر، افزایش اشتغال و افزایش رشد و توسعه اقتصادی کشور باشد.

References

- Amano, R. and Norden, S. (1998) Exchange rates and oil prices, *Review of International Economics*, 6, 683–94. doi:10.1111/1467-9396.00136.
- Azarbaijani, K. and Shahidi, A. and Mohammadi, F. (2009). Examining the relationship between foreign direct investment, trade and growth in the framework of a self-explanatory model with extended breaks (ARDL), *Economic Research Quarterly*, 9(2), 1-17.
- Bernanke, B. (1983). Irreversibility, uncertainty, and cyclical investment, *Quarterly Journal of Economics*, 98, 85–106. doi:10.2307/1885568.
- Boateng, A., Hua, X., Nisar, S. and Wu, J. (2015). Examining the determinants of inward FDI: Evidence from Norway. *Economic Modelling*, 47: 118-127.
- Carril-Caccia, F., Milgram-Baleix, J., Paniagua, J. (2019), Foreign direct investment in oil-abundant countries: The role of institutions. *PLoS One*, 14(4), e0215650.
- Cebula, R. J. (2000) A brief empirical note on impact of crude oil prices on domestic inflation: the case of the United States, 1965–1999, *Economia Internazionale*, LIII, 449–54.
- Cebula, R. J. and Michael Frewer, M. (1980). Oil imports and inflation: an empirical international analysis of the 'imported

inflation' thesis, *Kyklos*, 33, 615–22. doi:10.1111/j.1467-6435.1980.tb00716.x

- Eissa, M.A., Elgammal, M.M. (2020), Foreign direct investment determinants in oil exporting countries: revisiting the role of natural resources. *Journal of Emerging Market Finance*, 19(1), 33-65.
- Faizi Yengjeh, S. and Hekmati Farid, S. and Yahiavi Miyaoqi, S. (2017). The effect of oil resource rent on good governance indicators in oil exporting countries, *Iranian Economic Research Quarterly*, 22(71), 189-217.
- Fernald, J. and Trehan, B. (2005). Why hasn't the jump in oil prices led to a recession? in *FRBSF Economic Letter*, Federal Reserve Bank of San Francisco, 2005–31.
- Gawad, G.M.A., Muramalla, V.S.S. (2013), Foreign direct investment Table(FDI) and its effects on oil, gas and refinery production and their exports: An applied study. *Journal of Economics and Sustainable Development*, 4(1),21-35.
- Ghaffari, F. and Akbari, J. (2011). Investigating the economic factors affecting the attraction of foreign direct investment in the oil-rich countries of the Middle East, *Applied Economics Quarterly*, 2(7): 1-22.
- GHeraie Nejhad, Gh. and Zahigi Mohal, A. and Ostad Ramadan, A. S. (2014). The effect of effective factors on the attraction of foreign direct investment with emphasis on institutional and structural variables, *Economic Sciences Quarterly*, 8(29), 131-149.
- Hamilton, J. (1996) This is what happened to the oil price–macroeconomy relationship, *Journal of Monetary Economics*, 38, 215–20. doi:10.1016/S0304-3932(96)01282-2.
- Hamilton, J.D. (2009). Causes and Consequences of the Oil Shock of 2007-08. *Brookings Papers on Economic Activity*, 1, 215-261.
- Haque, M. (2020). Do Oil Rents Deter Foreign Direct Investment? The Case of Saudi Arabia, *International Journal of Energy Economics and Policy*, 2021, 11(1), 212-218.
- Hem C. Basnet & Kamal P. Upadhyaya (2015). Impact of oil price shocks on output, inflation and the real exchange rate: evidence from selected ASEAN countries, *Applied Economics*, DOI: 10.1080/00036846.2015.1011322.

- Issa, R., Lafrance, R. and Murray, J. (2008) The turning black tide: energy prices and the Canadian dollar, *Canadian Journal of Economics*, 41, 737–59. doi:10.1111/j.1540-5982.2008. 00483.x
- Kaufmann, D., Kraay, A. and Mastruzzi, M. (2008). "Governance Matters VII Aggregate and Individual Governance Indicators for 1996-2011". World Bank Policy Research, Working paper no.4654: 1-105.
- Khayat, S.H. (2017). Oil and the location determinants of foreign direct investment inflows to Mena countries. *Journal of International Business Research*, 16(1), 1-31.
- Kianpour, S. and Piri, M. (2019). Factors affecting the attraction of foreign direct investment, a cross-country study (1980-2007), *Economic Development Policy Quarterly of Al-Zahra University(S)*, 7(1):262-282.
- Liagat, M., Ashraf, A., Nisar, SH., KHursheed, a. (2022). The Impact of Oil Price Inflation on Economic Growth of Oil Importing Economies: Empirical Evidence from Pakistan, *Journal of Asian Finance, Economics and Business Vol 9 No 1 (2022) 0167–0176*.
- Mohammadzadeh, Y. and Yahivi Dizj, J. (2017). The effect of economic liberalization on the attraction of foreign direct investment in selected countries with the approach of generalized moments, *Quantitative Economics Quarterly (Former Economic Surveys)*, 14(3): 73-103.
- Mohinizadeh, M. and Yavari, K. and Jalai, S. A. M. and Jafarzadeh, B. (2019). The impact of structural changes on economic welfare in Iran: the approach of computable general equilibrium models, *Financial Economy*, 13(48), 167-190.
- Momeni, F. (2012). Asymmetric distribution of oil rent and rural development, *Space Economy and Rural Development*, 1(1), 55-68.
- Moshiri, S. and Kianpour, S. (2012). Factors affecting foreign direct investment attraction, a cross-country study (1980-2007). *Quantitative Economics Quarterly (Former Economic Surveys)*, 9(2): 1-16.
- Nasirinejad, M. R. and Ostadi, H. and Hertamani, A. (2014). Investigating the impact of taxes on the attraction of foreign direct

investment in the eight member countries, *Economic Growth and Development Research*, 4(14): 30-38.

- OECD. (2020) *Foreign Direct Investment for Development: Maximising Benefits, Minimising Costs*. Paris, France: Organisation for Economic Co-Operation and Development.
- Pashpa, N. (2015). Impact of Oil Price on Economic Growth: A Study of Bric Nations. *Indian Journal of Accounting*, XLVII (1), ISSN-0972- 1479.
- Poelhekke, s. vander ploeg, F. (2010). Do natural resources attract FDI Evidence from nonstationary sector Level data, DNB working paper, No 1-200.
- Ramey, V.A. & D.J. Vine. (2011). Oil, Automobiles and the U.S. Economy: How Much Have Things Really Changed? *NBER Macroeconomics Annual*, 25: 333-367.
- Rogmans, T., Ebbers, H. (2013), The determinants of foreign direct investment in the Middle East North Africa region. *International Journal of Emerging Markets*, 8(3), 240-257.
- Sill, K. (2007). The macroeconomics of oil shocks, *Business Review*, Q1, 21–31.
- Tagvi, M. and Hasan Pourkarsalari, Y. (2015). The complexity of non-oil exports and foreign direct investment (a case study of developing countries with emphasis on Iran), *Financial Economics Quarterly*, 10(36): 1-16.
- Tashkini, A., (2005). *Applied Econometrics with Microfit*, 1th edition, Tehran's Dibagaran publisher (in Persian).
- Umar Bala, and Lee Chin. (2020). Asymmetric Impacts of Oil Price Shocks on Malaysian Economic Growth: Nonlinear Autoregressive Distributed Lag Approach, *Iran. Econ. Rev.* Vol. 24, No. 4, 2020. pp. 959-981.
- Yazdanian, N. (2014), Investigation of the determinants of foreign direct investment in oil-producing countries. *International Journal of Economy, Management and Social Sciences*, 3(12), 65-70.
- Zakari, M. (2017). The Impact of Exchange Rate Fluctuations on Foreign Direct Investment in Nigeria. *Journal of Finance and Accounting*, No. 5, 4: 1165.

- Zandi, F and Ghale-Vandi, N. (2021). The effect of global oil price on economic growth, inflation, unemployment and budget deficit in Iran, *Research Journal of Economics and Business*, 11(21), 23-41.
- Zinivand, A. S. and Kazemi, A. and Jarjarzadeh, A. and Ghobishawi, A. Kh. and Gharafi, M. (2016). Analyzing the effect of exchange rate shocks, foreign direct investment and oil revenues on the gross domestic product in OPEC member countries using the panel vector autoregression approach, *Ekhtaz Kakheta Quarterly (Former Economic Reviews)*, 11(3), 27-59.
- <https://data.worldbank.org>